

Anna Kołodziejska

MARIA WINOWSKA

PISARKA EMIGRACYJNA –
TAJNY SEKRETARZ
PRYMASA WYSZYŃSKIEGO

Maria Winowska, pisarka emigracyjna

Tajny sekretarz prymasa Wyszyńskiego

ANNA KOŁODZIEJSKA

Maria Winowska, pisarka emigracyjna
Tajny sekretarz prymasa Wyszyńskiego

WYDAWNICTWO
KSIĘGARNIA
AKADEMICKA

Kraków 2025

Anna Kołodziejska

 <https://orcid.org/0000-0002-6198-9073>

 annakolodziejska31@gmail.com

© Copyright by Anna Kołodziejska & Księgarnia Akademicka, 2025

Recenzenci

prof. dr hab. Mirosława Ołdakowska-Kufel

dr hab. Wiesława Tomaszewska

Opracowanie redakcyjne

Agnieszka Sabak

Projekt okładki

Marta Jaszczuk

ISBN 978-83-8368-367-6 (druk)

ISBN 978-83-8368-368-3 (PDF)

<https://doi.org/10.12797/9788383683683>

Na okładce wykorzystano zdjęcie Marii Winowskiej przy pracy (z archiwum Anny Kołodziejskiej)

Publikacja dofinansowana ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego przekazanych przez IBPP na podstawie umowy Nr 22/DF-VII/2025

Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego

Instytut

Biblioteka
Polska
w Paryżu

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków

tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43

e-mail: publishing@akademicka.pl

<https://akademicka.pl>

Institut Bibliothèque Polonaise

de Paris | Instytut Biblioteka Polska

w Paryżu

6, quai d'Orléans

75004 Paris | France

SPIS TREŚCI

Wstęp	7
CZĘŚĆ PIERWSZA. REKONSTRUKCJA BIOGRAFII	13
Dzieciństwo w Skalacie i we Lwowie	13
Romanistyka na Uniwersytecie Jana Kazimierza.....	28
Działalność w Stowarzyszeniu Katolickiej Młodzieży Akademickiej „Odrodzenie”	30
Pobyty we Francji, studia teologiczne	37
Powstanie „Verbum”	38
Praca publicystyczna i translatorska	44
II wojna światowa.....	58
Działalność Marii Winowskiej we Francji.....	58
Więzienie w Albi i obóz w Noé	64
Pobyty w Montserrat	66
Emigracja.....	67
Pierwsze lata na emigracji.....	67
Kontakty z inteligencją katolicką we Francji.....	78
Współpraca z „Tygodnikiem Powszechnym”	90
Współpraca z prymasem Stefanem Wyszyńskim i kard. Karolem Wojtyłą – Janem Pawłem II.....	95
Współpraca ze środowiskami polonijnymi	135
Maria Winowska w obiektywie polskiej Służby Bezpieczeństwa.....	150
Ostatnie lata życia	158
Śmierć i pogrzeb.....	161
CZĘŚĆ DRUGA. TWÓRCZOŚĆ LITERACKA	165
Okoliczności powstania najważniejszych dzieł Marii Winowskiej	165
Tło literackie – polscy i europejscy pisarze katolicy XX wieku.....	184
Biografie świętych w dorobku Marii Winowskiej.....	192

Tradycja hagiograficzna a twórczość Marii Winowskiej	198
Charakterystyka biografii hagiograficznych autorstwa Marii Winowskiej	208
Założenia	208
Odbrazować	211
Tło historyczne i geograficzne	214
Tło socjologiczno-religijne	218
Świętość na swoje czasy, charyzmat proroczy	220
Kult maryjny	226
Biografia hagiograficzna a esej i reportaż	229
Zakończenie	237
Bibliografia	241
Część 1. Bibliografia dzieł autorstwa Marii Winowskiej	241
Część 2. Bibliografia tekstów tłumaczonych przez Marię Winowską	251
Część 3. Rozmowy autorki z osobami znającymi Marię Winowską	252
Część 4. Źródła drukowane: wspomnienia, listy, opracowania	252
Część 5. Literatura pomocnicza	257
Aneks 1. Rozmowy Anny Kołodziejkiej z osobami znającymi Marię Winowską	261
1. Andrzej Paluchowski	261
2. Ks. Adam Boniecki MIC	266
3. O. Hieronim Fokciński SJ	269
4. Abp Szczepan Wesoły	272
5. O. Jerzy Tomziński OSPPE	274
6. Ks. Tadeusz Tomasiński SAC	277
7. Ks. Florian Kniotek SAC	279
Aneks 2. Zdjęcia	281
Streszczenie	281
Summary	283
Résumé	287
Indeks nazwisk	291

WSTĘP

Życiem Marii Winowskiej, wielowymiarowym i intensywnym, można by obdzielić kilka osób. Ze względu na swoje liczne znajomości z hierarchami kościelnymi zarówno w Polsce, jak i na Zachodzie, łatwe kontakty z kardynałami i kolejnymi papieżami, poufną wieloletnią współpracę z prymasem Wyszyńskim i Karolem Wojtyłą, przez wielu nazywana była „szarą eminencją”. Może zaskakiwać również ilość jej kontaktów z dysydentami państw komunistycznych i odkrywana na podstawie zachowanych listów niemal codzienna współpraca z Janem Nowakiem-Jeziorańskim w czasach funkcjonowania Radia Wolna Europa.

Winowska urodziła się w 1904 roku na Podolu, nad graniczną rzeką Zbrucz, oddzielającą wówczas cesarstwo Austro-Węgier od Rosji, zmarła w 1993 roku pod Paryżem. Zasluguje ona na miano świadka wielkiej historii XX wieku. Niezwykle utalentowana i pracowita pisarka, autorka około pięćdziesięciu książek, dziennikarka publikująca artykuły w kilku językach, poliglotka – znała dwaście języków, a do tego człowiek czynu oraz świetna organizatorka, wybrała świadomie życie samotne, w swego rodzaju ukryciu. Nie uciekała jednak od ludzi. Wręcz przeciwnie. Pisarstwo godziła z działaniami społecznymi, łączyła różne środowiska, była duchem sprawczym wielu przedsięwzięć o charakterze międzynarodowym. Stoi za licznymi znacznej wagi wydarzeniami i zjawiskami XX wieku (kulturalnymi, religijnymi i społecznymi), które przeszły do historii, jednak jej osoba pozostała w cieniu innych – pierwszoplanowych – postaci. Dzięki takiej postawie mogła osiągnąć więcej. Jej dalekowzroczne projekty, działania zakrojone na skalę europejską, a nawet światową, miały większą szansę powodzenia, gdy ukrywała się pod męskimi pseudonimami albo za współpracującymi z nią mężczyznami. Stąd o jej rzeczywistej roli wiedział niewielki krąg ludzi, a po jej śmierci, w realiach szybko zmieniającej się sytuacji społeczno-politycznej, wydaje się, że została zapomniana.

Niezwykłym zrzędzeniem losu biografia Marii Winowskiej nigdy wcześniej nie została naukowo opracowana, a przejścia wojenne pisarki spowodowały, iż nawet podstawowe dane, takie jak data i miejsce urodzenia i śmierci,

wykształcenie czy daty związane z emigracją, były w rozmaitych materiałach odmiennie podawane. Pisarka nie publikowała swoich życiorysów, a pracując zazwyczaj na własny rachunek, nie musiała ich składać w żadnych instytucjach.

Opublikowane po śmierci Winowskiej teksty jej poświęcone były oparte głównie na ludzkiej pamięci i o ile zawierały najważniejsze dane biograficzne, to, niestety, prawdziwe informacje mieszały się w nich z przypuszczeniami. Wynikało to z faktu, iż nawet osoby, które wiele lat współpracowały z pisarką, niewiele wiedziały o jej wcześniejszym życiu, a zachowująca niemal konspiracyjną dyskrecję Winowska poruszała w rozmowach jedynie te kwestie, które dotyczyły jej rozmówcy, pomijając swoje inne aktualne działania. Oczywiście, miała ulubione tematy z przeszłości dotyczące dzieciństwa w rodzinnym Skałacie czy wojny i współpracy z kardynałem Augustem Hlondem, jednak złudzeniem było-by mniemanie, że przy tych wspomnieniach nie stosowała autocenzury.

W momencie rozpoczęcia zbierania materiałów do tej pracy nawet tak często powtarzane zdania jak to, „iż była w Watykanie osobistym sekretarzem prymasa Wyszyńskiego”, „była wieloletnim współpracownikiem Wyszyńskiego” oraz „że miała doktorat z teologii”, nie miały potwierdzenia w dokumentach ani w oficjalnych źródłach. Opierały się głównie na „powszechnej opinii”. Za najbardziej wiarygodny został uznany kilkustronicowy życiorys pisarki napisany przez jej siostrę, Janinę Winowską, opublikowany przez ks. Aleksandra Gołdę¹, jednak i on oświetlał głównie pierwszą część życia. Od czasów II wojny światowej (odkąd siostry były rozdzielone granicą i z powodów politycznych nie mogły się spotykać) dane biograficzne stały się już mniej pewne.

Odtworzenie życiorysu pisarki i znalezienie wiarygodnych źródeł potwierdzających lub zaprzeczających przypisywanym Winowskiej działaniom autorka poniższego opracowania uznała za niezbędne. Odkładanie tej pracy na później mogłoby się wiązać z utratą możliwości dotarcia do źródeł, a w niektórych wypadkach – gdy działalność Winowskiej nie była udokumentowana – do żywych świadków mogących odtworzyć i poświadczyć rolę pisarki. Pokolenie Marii Winowskiej odeszło, trzeba się było liczyć z tym, iż jej młodszy wiekiem współpracownicy przechodzą na emeryturę i kontakt z nimi również może się stać utrudniony lub niemożliwy.

---

¹ A. Gołda, *Maria Winowska: aux sources de l'hagiographie du XXème siècle*, Londyn 2003.

Materiałów do pracy autorka poszukiwała w archiwach w Polsce, na Ukrainie, we Francji i we Włoszech. Udało się jej także pojechać do Skałatu (dzisiejsza Ukraina), gdzie Maria Winowska urodziła się i spędziła dzieciństwo.

Niezbędny okazał się wyjazd do Paryża, w którym pisarka mieszkała od II wojny światowej. Szczególnie istotne było to ze względu na dotarcie do wielu jej książek i publikacji niedostępnych w Polsce (na książki Winowskiej w okresie rządów komunistycznych obowiązywał zapis cenzury). Szczególnie znaczenie miały relacje byłej przełożonej generalnej nazaretanek, matki Marii Teresy Jasionowicz. Poznała ona Winowską na początku lat pięćdziesiątych w Rzymie, a w latach osiemdziesiątych w Paryżu miała możliwość bliskiego kontaktu z pisarką, gdy Winowska zmagала się z ciężką chorobą.

Cenna okazała się także wizyta w Rzymie. To tam, zaraz po Paryżu, Winowska spędzała najwięcej czasu. Pomocne były poszukiwania w Archiwum Ośrodka Dokumentacji i Studium Pontyfikatu Jana Pawła II, w którym można było się zapoznać z zapiskami prymasa Wyszyńskiego dotyczącymi okresu Soboru Watykańskiego II *Pro memoria*. Ten niezwykle dokument ilustruje nieformalną wieloletnią współpracę polskiego kardynała i pisarki. Niemalże dzień po dniu odtworza ich spotkania oraz działania, jakie razem podejmowali. Ponadto prymas w swoich osobistych notatkach wspominał o kontaktach Marii Winowskiej z wysokimi hierarchami watykańskimi i papieżem Pawłem VI, czego trudno znaleźć pisemne świadectwa gdzieś indziej.

Maria Winowska, jako znana publicystka pozostająca na emigracji, znalazła się wśród osób obserwowanych przez polskie organy bezpieczeństwa. W kolejnych latach, gdy współpracowała z prymasem Wyszyńskim, jej osoba ponownie znalazła się w centrum zainteresowania tych służb. Pisarka zdawała sobie z tego sprawę. Niejednokrotnie przychodzili do niej ludzie, których ukrytym celem była obserwacja i zdanie relacji na jej temat. Obecnie światło na te działania rzucają dokumenty przechowywane w Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej.

Pisarstwo Winowskiej wynikało z jej głębokich przekonań dotyczących z jednej strony kwestii religijnych, z drugiej społecznych. Jej postawa ukształtowana została najpierw w rodzinie i szkole, później w środowisku „Odrodzenia” oraz w kręgach neotomistycznych. Pracę pisarki, publicystki i tłumaczki traktowała jako powołanie, a od momentu decyzji o pozostaniu na emigracji również jako misję. Charakterystyczne są wypowiedziane przez nią słowa, które przypominała przełożona generalna nazaretanek, matka Maria T. Jasionowicz. Zwierając się jej, Winowska powiedziała: „Poślubiłam Kościół w Montserrat, nawet chciałam

być zakonnicą, ale spowiednik pokazał mi cały Kościół jako mojego Oblubieńca, któremu miałam służyć jako pisarka”².

Po zakończeniu działań wojennych, za namową kard. Augusta Hlonda pozostała na Zachodzie i od razu rozpoczęła pracę publicystyczną, wysyłając liczne artykuły do prasy polskiej. Odtwarzając ten okres, autorka niniejszej książki ukazała jej pracę w kontekście nastrojów panujących wśród emigracji, która czasem niechętnie odnosiła się do twórców publikujących w komunistycznej Polsce. Ważną częścią publicystycznej działalności Winowskiej były też artykuły w prasie francuskiej dotyczące sytuacji w krajach za żelazną kurtyną, prymasa Stefana Wyszyńskiego, dysydentów radzieckich, np. Andrieja Sacharowa czy Władimira Bukowskiego, oraz procederu zamykania przeciwników politycznych w szpitalach psychiatrycznych. Teksty te ukazywały się pod pseudonimami. Winowska zdecydowała, że ich skuteczność będzie większa, gdy jako autor zostanie wpisany mężczyzna o francuskim nazwisku. W kolejnych latach także książki dotyczące spraw Kościoła, polityki państw za żelazną kurtyną i dysydentów publikowała pod męskimi pseudonimami.

Najbardziej dziś znana część twórczości Winowskiej to ta dotycząca biografii ludzi zasłużonych dla Kościoła, świadków wiary, osób, które zmarły w opinii świętości. Książki jej – niemal zawsze pionierskie – mimo iż wyrastają z tradycji hagiograficznej, cechuje warsztat pracy współczesnego biografą, posługującego się metodami zaczerpniętymi z nauk historycznych, psychologii, socjologii i innych. Ich wyjątkowość bierze się również z żywego uczestnictwa Winowskiej w życiu Kościoła. W tekstach tych można odnaleźć odwołania do najnowszych dokumentów kościelnych, nauczania Soboru Watykańskiego II i encyklik papieskich. Wierna ideałom „Odrodzenia” pisarka akcentowała problemy związane ze sprawiedliwością społeczną, aktywną postawą świeckich w Kościele oraz rolą kobiet w świecie, a przede wszystkim w kręgach katolickich.

Książka niewątpliwie nie porusza wszystkich możliwych zagadnień, które pojawiają się w związku z życiem Marii Winowskiej. Odsłania jednak bardzo ciekawą i zasługującą na pamięć pisarkę XX wieku i człowieka, który nie bez przyczyny nazywany był „szarą eminencją”. Ukazuje kobietę, która odegrała niezwykle ważną rolę w historii polskiego Kościoła, a wciąż jesteśmy przyzwyczajeni do eksponowania roli mężczyzn na tym polu. Ponadto Winowska, pozostając osobą świecką, musiała się zmagać z wciąż pokutującymi stereotypami

---

² M.T. Jasionowicz, *Przedmowa*, [w:] M. Winowska, *Dzieje duszy Franciszki Siedliskiej*, Rzym 1999.

związanymi z podziałem ról w Kościele. Czyniąc bohaterami swoich książek kobiety przekraczające bariery stawiane przez społeczeństwo lub udowadniające, iż świeccy też mogą z powodzeniem prowadzić działalność apostołską, Maria Winowska przypominała o jednakowych prawach, ale i obowiązkach wobec Kościoła. Sama doświadczała w życiu podobnych przeciwności jak bohaterowie jej książek, którzy przełamywali stereotypy swojego czasu i musieli za to niejednokrotnie zapłacić wysoką cenę.

Poznanie działalności oraz dorobku pisarskiego Winowskiej okazuje się ważne także dla zrozumienia niektórych procesów w polskim i europejskim Kościele. Badania nad jej życiem mogą wzbogacić wiedzę dotyczącą środowisk katolickich w Europie, życia polskiej emigracji po II wojnie światowej, relacji między władzą świecką a Kościołem katolickim oraz procesów beatyfikacyjnych i kanonizacyjnych XX wieku. Pominięcie tej postaci, niezauważenie jej wkładu w przemiany w Kościele nie tylko zuboży wiedzę o jego dziejach, ale także może prowadzić do opacznego interpretowania wielu zjawisk w nim zachodzących.

Maria Winowska. Fot. z archiwum Anny Kołodziejkiej

CZĘŚĆ PIERWSZA

REKONSTRUKCJA BIOGRAFII

Dzieciństwo w Skałacie i we Lwowie

Okres dzieciństwa i wczesnej młodości miał fundamentalne znaczenie dla postawy życiowej Marii Winowskiej. To w kręgu rodziny, z jednej strony o wielokulturowych korzeniach, z drugiej mocno tkwiącej w polskiej tożsamości oraz pod wpływem dramatycznych wydarzeń, jakich była świadkiem w młodym wieku, ukształtował się jej stosunek do kwestii wiary chrześcijańskiej, innych religii, historii oraz nauki. Zasady, jakimi kierowała się w życiu, pracowitość, uporządkowanie i obowiązkowość, wyniosła z domu rodzinnego. Wielokrotnie w dojrzałym życiu wykorzystywała umiejętności lingwistyczne, które nabyła dzięki kontaktom z najbliższymi, a także w wielonarodowościowym środowisku Skałatu. Dzieciństwo w tym miasteczku, na rubieżach Cesarstwa Austro-Węgierskiego, wzbogaciło ją o znajomość realiów życia na terenach pogranicza.

Maria Antonina Helena Winowska urodziła się w polskiej rodzinie 21 lutego 1904 roku w Skałacie na Podolu. Region ten, zaliczany do Galicji, już w czasie pierwszego rozbioru ziem Rzeczypospolitej Obojga Narodów w 1772 roku, dokonanego po porozumieniu się trzech polskich sąsiadów: Prus, Rosji i Austrii, został zajęty przez administrację austriacką. Na początku XX wieku wciąż wchodził w skład monarchii Austro-Węgier. Miasto Skałat położone jest około 30 kilometrów na południowy wschód od Tarnopola (260 kilometrów w linii prostej od Przemyśla). Przepływa przez nie rzeka Gniła – lewy dopływ oddalonego o kilkanaście kilometrów granicznego Zbrucza.

Historia Skałatu sięga przełomu wieków XVI i XVII. W roku 1600 rodzina Sienieńskich lokowała w tym miejscu miasto i rozpoczęła budowę zamku (do dziś zachowały się jego ruiny). W 1766 roku król Stanisław August Poniatowski potwierdził jego prawa miejskie. W późniejszych latach Skałat ucierpiał w wyniku kilku kolejnych burz historycznych, najpierw powstania Chmielnickiego,

następnie potopu szwedzkiego oraz najazdu tureckiego w 1672 roku. Odbudowany został przez Jana Firleja, który zdecydował się przekształcić zamek w swoją siedzibę o charakterze pałacowym.

Na skutek pierwszego rozbioru Polski (1772) Tarnopol i Skałat stały się częścią monarchii Habsburgów (od 1804 roku Cesarstwo Austrii, od 1867 roku Austro-Węgry). W XIX wieku miasto zamieszkiwali rzymscy katolicy, grekokatolicy i żydzi. Do jego rozwoju przyczyniła się budowa w 1897 roku linii kolejowej łączącej je z Tarnopolem.

Na początku XX wieku, gdy na świat przyszła Maria Winowska (ur. 1904), Skałat był niewielkim (ponad 6 tys. mieszkańców) galicyjskim miastem powiatowym. Po zakończeniu I wojny światowej i odzyskaniu przez Polskę niepodległości znalazł się w granicach II Rzeczypospolitej. W 1939 roku zajęty został przez Armię Czerwoną, a następnie w 1941 roku przez Niemców. Od roku 1945 wchodził w skład Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej. Obecnie znajduje się na terenie Ukrainy.

Winowscy należeli do starych polskich rodów. Ojciec Marii – Karol Winowski – pracował jako radca sądowy w nieodległym Tarnopolu¹. Matka – Helena z domu Wernberger – miała korzenie francuskie². Babcia Marii, matka Heleny, Leona Vincart de la Gardie była Francuzką pochodzącą z Belgii. Mając około dwudziestu trzech lub dwudziestu czterech lat, przyjechała na tereny polskie i podjęła pracę nauczycielki w domu hrabiostwa Stadnickich. W wieku dwudziestu dziewięciu lat wyszła za mąż za właściciela majątku ziemskiego, Egidiusza Werbergera. Egidiusz (Idzi) Werberger urodził się koło Augsburga (Bawaria). W Augsburgu ukończył studia, uzyskując stopień doktora filozofii. Później przeniósł się w okolice Zbaraża, gdzie wydzierżawił od Stadnickich majątek Łubianki. Kilka lat później zakupił wieś Sieniawa, w której ufundował kościół (jego poświęcenie miało miejsce w 1883 roku). Być może właśnie ufundowanie kościoła sprawiło, iż został odznaczony medalem św. Grzegorza. Zmarł w 1911 roku w Skałacie. Egidiusz i Leona zasymilowali się ze środowiskiem polskim. Przykład tej rodziny obrazuje, jak wielokulturowe i wielonarodowościowe było społeczeństwo w państwie Habsburgów oraz jakich trudności może przysporzyć określenie narodowości poszczególnych mieszkańców Galicji. Związki rodzinne z przedstawicielami innej narodowości, zamieszkującej w tym momencie tereny

¹ Karol Winowski zmarł 12 sierpnia 1910 r. w Skałacie – por. A. Gołda, *op. cit.*, s. 17.

² Helena Winowska z domu Wernberger ur. 6 VI 1871 r. w Łubiankach k. Zbaraża, zm. 18 IX 1949 r. w Krakowie.

dawnego państwa polskiego, były częste. Jednak, mimo iż nie istniały polskie struktury państwowe, nierzadko rodziny mieszane polonizowały się. Rodzina Marii Winowskiej należała do Kościoła katolickiego, niemniej są przesłanki, że ze strony matki niektórzy krewni byli protestantami³.

Maria przyszyła na świat jako pierwsze dziecko Heleny i Karola Winowskich. Dwa lata po niej, w roku 1906, urodziła się Janina (późniejsza doktor polonistyki i działaczka harcerska)⁴, a w 1910 najmłodszy z rodzeństwa – Leszek (późniejszy profesor prawa)⁵. Ojciec Marii – Karol Winowski – zmarł, gdy miała sześć lat⁶. Kilka lat później, jej matka, Helena Winowska sprzedała dom z ogrodem w Skałacie i przeniosła się do Lwowa, gdzie mogła zapewnić dzieciom solidne wykształcenie⁷.

Edukację na poziomie podstawowym Maria otrzymała w domu, ucząc się pod kierunkiem matki. Rodzina posiadała dużą bibliotekę. Dzięki swojej babci – Francuzce – przyszła pisarka już wtedy biegle poznała język Moliера, a z dziadkiem – Niemcem – rozmawiała i korespondowała po francusku, niemiecku lub po włojsku. Z domu wyniosła również znajomość łaciny i greki. Dodatkowo w tamtym najwcześniejszym okresie nauczyła się także języka rosyjskiego i ukraińskiego⁸.

Osobistym świadectwem tego, jak w drugim dziesięcioleciu XX wieku wyglądało codzienne życie i edukacja w galicyjskim Skałacie, jest odnaleziony odręczny dzienniczek Marii Winowskiej z roku 1914 (kiedy miała dziesięć lat) oraz fragmenty jej dziennika z późniejszych lat, m.in. 1915 i 1917. Najobszerniej opisany został rok 1914. Notatki te świadczą o wyraźnych predyspozycjach pisarskich. Tylko w okresie od 22 lutego do 25 grudnia 1914 roku, czyli podczas 10 miesięcy, powstały zapiski na 184 stronach. Pismo było staranne i gęste, zdania poprawnie zbudowane, wywód logiczny, tematyka opisywanych wydarzeń szeroka, zaskakująca u dziesięciolatki. Czasem pojawiały się dialogi (prowadzone w kilku

---

³ W.Ł. Hobora, *Pani Maria. Wspomnienie o Marii Winowskiej*, „Głos Katolicki” 1993, nr 18, s. 11.

⁴ Janina Winowska, późniejsza doktor polonistyki, po II wojnie światowej osiadła w Krakowie. Była znaną działaczką harcerską i społeczną. Przez wiele lat pracowała w szkołach jako nauczycielka języka polskiego. Zmarła w 2007 r.

⁵ Leszek Winowski uzyskał tytuł profesora zwyczajnego, związany był z Wydziałem Prawa na Uniwersytecie Wrocławskim i na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Zmarł w 1979 r.

⁶ K. Gawron, *Maria Antonina Helena Winowska*, „Głos Katolicki” 1993, nr 17, s. 23-24.

⁷ A. Gołda, *op. cit.*, s. 17-18.

⁸ *Ibidem*, s. 17.

językach, m.in. po polsku, niemiecku, francusku i rosyjsku). Zdarzały się przy tym – tak powszechne u dzieci – błędy ortograficzne⁹.

Na pierwszych stronach zachowanego brulionu Maria opisała swoją rodzinę, rodzeństwo i codzienne zajęcia:

Teraz jeszcze powiem, jak sobie czas rozdzielamy. Więc rano Mamusia Siebie i nas czesze [Janina zwana Inką ma 8 lat, a Leszek 4] a my deklamujemy różne wierszyki po francusku (...), ja także deklamuję po niemiecku (...) albo odmieniamy czasowniki. Jak Inusia deklamuje to ja piszę po francusku ażeby się uczyć. Potem Mamusia ścieli łóżka a ja piszę (...), jak skończę pisać to mam z Leszkiem lekcję pół godziny a Inusia, która jest teraz w drugiej klasie, ma też lekcję, zwykle godzinę. A potem ja. Mamusia uczy zwykle półtora godzinny, a jak ja czytam w kuchni to Inusia odrabia zadania. Po południu ja piszę zadanie, czytam głośno po francusku i po niemiecku albo robię robotę a wieczór toż samo. Codziennie raz jedna córka ściera kurze a druga nakrywa do stołu rano i wieczór, albo odwrotnie¹⁰.

Gdzie indziej pisze:

Dzisiaj byliśmy w kościele na rannej mszy św. (...) Teraz trochę malowałam aniołki i hiacynty. Ja najwięcej lubię rachunki, potem Polskie, Niemieckie, Katechizm, robota, gramatyka, a na ostatku ruskie. Codziennie też piszę: un devoir francais.

Oczywiście w dzienniczku dziewczynka zanotowała także typowe dziecięce zabawy, psoty, kłótnie oraz... kary, jakie otrzymywała od matki. W życiu dzieci ważne były również spotkania z rówieśnikami z miasta:

Jutro będzie bal (...) Mamusia mnie szyje sukienkę balową, bardzo ładną białą. Ja się uczyłam tańczyć przez cały październik i trzecią część listopada roku 1913. Bardzo było mało chłopców, więc dziewczynki musiały ich zastępować (...).

⁹ Zachowany dziennik zaczyna się stroną trzecią (pierwsza kartka jest wydarta i zagubiona). Pierwsza pojawiająca się data to „niedziela, 22 lutego 1914 r.”. Wpis wcześniejszy, którego daty nie znamy, być może powstał 21 lutego, czyli w dniu dziesiątych urodzin Marii.

¹⁰ Pamiętnik M. Winowskiej; autorka opracowania zdecydowała się na zachowanie oryginalnej, dziecięcej pisowni i błędów ortograficznych, językowych czy interpunkcyjnych. Utrzymała także pojawiające się stare formy zapisu niektórych wyrazów i zwrotów.

STRESZCZENIE

Książka przedstawia postać Marii Winowskiej, urodzonej w 1903 roku pisarki i znanej publicystki, która w 1939 roku wyemigrowała do Francji. Urodziła się w Skałacie nad Zbruczem, w polskiej rodzinie o wielokulturowych korzeniach. Znała dwanaście języków. Doktoryzowała się na filologii romańskiej we Lwowie. Była inicjatorką czasopisma „Verbum”. Zaangażowana we francuski ruch oporu, prowadziła w Tuluzie podziemne czasopismo „Służba”. Utrzymywała stałe kontakty z internowanym w Lourdes prym. Augusem Hlondem, którego teksty publikowała w „Służbie”. Aresztowana, trafiła na rok do więzienia i obozu koncentracyjnego na terenie Francji. Po wojnie, kierując się sugestią Hlonda, pozostała na emigracji. Utrzymywała bliskie kontakty z licznymi kardynałami katolickimi. Od uwolnienia prym. Wyszyńskiego z internowania każdorazowo, gdy przyjeżdżał on do Rzymu, M. Winowska również udawała się do Rzymu, gdzie pełniła funkcję jego sekretarza. Prowadziła w jego imieniu rozmowy z wysokimi hierarchami m.in. papieżem Pawłem VI i abpem Casarolim. Ścisłe współpracowała z J. Nowakiem-Jeziorańskim w kwestiach przekazywania informacji do Radia Wolna Europa. Stała za wieloma wydarzeniami, w których pierwszoplanowymi postaciami byli prymas Wyszyński lub abp Karol Wojtyła, m.in. pisała listy do episkopatów świata, interweniowała w kwestiach uznania polskich granic zachodnich przez Watykan, organizowała spotkania Jana Pawła II we Francji, organizowała wydanie książek Wyszyńskiego na Zachodzie. Napisała blisko 50 książek, wydawanych głównie w języku francuskim. Jako pierwsza opublikowała biografię franciszkanina Maksymiliana Kolbego. Jej książka *Le Fou De Notre-Dame Le Père Maximilien Kolbe* (1949) otrzymała nagrodę Akademii Francuskiej (1950) i zapoczątkowała ruch w kierunku popularyzacji i beatyfikacji Maksymiliana Marii Kolbego. Jej książki znalazły się w Polsce na indeksie cenzury i były trudno dostępne.

Słowa kluczowe: Maria Winowska, emigracja, Stefan Wyszyński, prymas, Francja, biografistyka, hagiografia, Watykan, Paryż, komunizm, papieżstwo, święci, Maksymilian Kolbe, Ukraina, Skałat, Lwów, Laski, literatura, literaturoznawstwo, dysydenci

SUMMARY

Maria Winowska, an Émigré Writer: Secret Assistant to Cardinal Wyszyński

This book discusses the life and works of Maria Winowska, writer, journalist, and catholic activist. She was born in Skałat in 1904, by the river Zbrucz, which divided Austria-Hungary and Russia, and died in 1993 in Champcueil near Paris. Since 1939 she lived and worked abroad. With her command of twelve languages, she combined literary work with social activism, brought together different communities, and was a promoter of various international projects. She was behind many important cultural, religious, and social events of the 20th century, for example, writing letters to foreign episcopates about the millennium of Polish baptism, yet she remained in the shadow of other prominent figures. For many years she worked with the Polish Primate, Cardinal Stefan Wyszyński, and with the Kraków Bishop Karol Wojtyła, the later Pope John Paul II.

The first part of the book focuses on Winowska's life. The second part is devoted to her literary work.

The first chapter covers the present state of knowledge on the subject. Due to the scarce amount of books about Maria Winowska, the analysis is based on the articles that appeared in both Polish and foreign press after her death. It also refers to the circles Winowska came from and with which she collaborated, that is, the Lviv University in the 1920s, the Association of the Academic Catholic Youth "Odrodzenie" (Revival) centred around rev. Kornilowicz and the catholic journal *Verbum*, Christian philosophers in France, Polish diaspora after the second world war, and the Polish media operating abroad.

The second chapter starts with the description of the writer's family and childhood. The information for this chapter has been gathered in the Ukraine, in Lviv and Skałat. Some of the facts came from the diary Winowska kept as a child and which was discovered by the author of the book. Then, Winowska's graduate and doctoral studies in the field of Roman languages are discussed together

with her stay in Paris, where she studied theology. After coming back to Poland, she worked with a number of cultural and social magazines. After the Nazi invasion of Poland in September 1939, Winowska – pursued by the Nazis – left Poland and came to France. This section of the book describes her stay in Paris and Toulouse, her collaboration with the Primate August Hlond, who was detained in Lourdes, and later the circumstances of her arrest and incarceration in a concentration camp in France. After a year Winowska was released and fled to Spain. The circumstances in which she decided to stay abroad are highlighted. Under the influence of the Primate August Hlond, Winowska made a decision not to go back to the, now Communist, Poland after the war. She settled in Paris and started working actively as a journalist and writer. As is duly noted, during the first few years after the war, Winowska wrote several articles for magazines published in Poland and as a result, she met with some criticism of the Polish expat circles, which dissociated themselves from the regime publishers (and looked down upon publishing texts in the communist country).

Subsequently, the Winowska's work for the most important Polish Catholic magazine *Tygodnik Powszechny* is analysed. A significant part of the book is devoted to her long-term and very close collaboration with the Primate of Poland Cardinal Stefan Wyszyński. Her trips to Rome, where she operated as an unofficial secretary of the Primate of Poland, are also covered. The reconstruction of these events was possible thanks to the Primate's journals and the letters he and Winowska exchanged. The book also portrays the writer's cooperation with Cardinal Wojtyła. The letters that have been found made it possible to outline the contacts between her and Pope John Paul II.

The book also contains information about the documents that had been gathered by the Security Service of the Ministry of Internal Affairs in Poland (*Służba Bezpieczeństwa*). Maria Winowska was under the surveillance of the institution, which fought with the Catholic Church in Poland. The researcher found archival records written by officials who spied on the writer. The author discusses the life of the writer up to her death in 1993 and her funeral, which took place in Paris.

The third chapter deals with the literary works of Winowska. The successive stages of Winowska's literary endeavours are described. First, her journalistic and translation work is discussed. After the second world war, she wrote over forty books. Her writing arose from her deep beliefs concerning religious, as well as social issues. The description focuses mostly on the genre she called the "hagiographic biography." The oeuvre of Winowska is presented against the background of the Polish and European 20th century religious literature and the

tradition of the hagiographic writing. Winowska published about thirty biographies of significant figures in the Church, people of deep faith or people who died with a reputation for holiness, e.g., Maksymilian Maria Kolbe, Father Pio, Sister Faustyna Kowalska, Sister Caroline Sheppard, Father Pierre Bonhomme. It is proved in the book that, even though Winowska's books belong to the hagiographic tradition, actually she employed methods used in contemporary biographies: techniques which stem from historical studies, psychology, and social sciences. The uniqueness of these works also springs from the writer's active participation in Church life. Moreover, it is highlighted that Winowska's texts are replete with references to Church documents of the time, the teachings of the Second Vatican Council and encyclicals.

The substantial part of Winowska's journalistic work consists of her articles published in the French press which concerned the situation of Catholics in the countries behind the Iron Curtain, the Primate Stefan Wyszyński, and Soviet dissidents, such as Andrei Sakharov or Vladimir Bukowski. Those texts were published under pseudonyms. Furthermore, Winowska's relations with Catholic philosophers and writers in France are presented.

The book has two appendixes. The first one includes conversations with seven people who personally knew Maria Winowska, e.g., Father Hieronim Fokciński SJ, Archbishop Szczepan Wesoły, and Father Adam Boniecki. The second one contains photographs and copies of some of the documents, such as an entry from the Lviv University as well as Winowska's passport and her press card.

This publication portrays a secular woman writer who played a significant role in the history of the Polish Catholic Church and who was called "*éminence grise*" by her friends in the Vatican.

Keywords: Maria Winowska, emigration, Stefan Wyszyński, Primate, France, biography, hagiography, Vatican, Paris, communism, papacy, saints, Maksymilian Kolbe, Ukraine, Skałat, Lviv, Laski, literature, literary studies, dissidents

RÉSUMÉ

Maria Winowska, écrivaine en exil. Assistante officieuse du primat Wyszyński

Cette livre retrace la vie et l'œuvre de Maria Winowska, écrivaine, journaliste et militante catholique. Elle est née en 1904 à Skałat, près de la rivière Zbrucz qui à l'époque sépare l'Autriche-Hongrie et la Russie. À partir de 1939, elle vit et travaille à l'étranger. Polyglotte, elle parle douze langues. Winowska allie son travail littéraire et militantisme social, tisse des liens entre différentes communautés et promeut divers projets internationaux. Elle participe activement à de nombreux événements marquants du XXe siècle (culturels, religieux et sociaux), comme par exemple la rédaction de lettres aux évêques du monde entier à l'occasion du millénaire du baptême de la Pologne. Pourtant, elle demeure dans l'ombre d'autres figures de proue. Pendant de nombreuses années, elle collabore avec le primat de Pologne, cardinal Stefan Wyszyński, ainsi qu'avec l'archevêque de Cracovie – Karol Wojtyła – le futur pape Jean-Paul II. Elle s'éteint en 1993 à Champcueil, près de Paris.

Dans la première partie de son livre, l'auteure étudie la vie de l'écrivaine. Le premier chapitre dresse un état des lieux des connaissances actuelles sur le sujet. Face au nombre restreint d'ouvrages consacrés à Maria Winowska, l'auteure analyse des articles parus dans la presse polonaise et étrangère après la mort de l'écrivaine. Elle évoque également les milieux dont Winowska était issue et avec lesquels elle a collaboré : l'université de Lviv dans les années 1920, l'Association de la jeunesse catholique universitaire « Odrodzenie » (Renouveau), unie autour du père Kornilowicz et la revue catholique *Verbum*, les philosophes chrétiens en France, la communauté polonaise à l'étranger après la Seconde Guerre mondiale et les médias polonais à l'étranger.

Le second chapitre s'ouvre sur la description de la famille et de l'enfance de l'écrivaine. Les informations de ce chapitre ont été recueillies en Ukraine, à Lviv et à Skałat. Certains éléments proviennent du journal intime que Winowska

tenait enfant, ouvert par l'auteure de cette thèse. S'ensuit la description des études supérieures et doctorales de Winowska en langues romanes, puis de son séjour à Paris, où elle étudie la théologie. De retour en Pologne, elle collabore avec plusieurs revues culturelles et sociales. Après l'invasion nazie de la Pologne en septembre 1939, Winowska, recherchée par les occupants allemands, quitte le pays pour gagner la France. Cette partie de l'article décrit son séjour à Paris et à Toulouse, la collaboration avec le primat de Pologne de l'époque, August Hlond, détenu à Lourdes, puis les circonstances de son arrestation et de son incarcération dans un camp de concentration nazi en France. Un an plus tard, Winowska est libérée et s'enfuit en Espagne. L'auteure s'attarde sur les raisons qui la poussent à rester à l'étranger. Après la guerre, sous l'impact du primat August Hlond, elle décide de ne pas retourner en Pologne communiste. Elle s'installe à Paris et se lance dans une carrière de journaliste et d'écrivaine. Comme le souligne l'auteure, durant les premières années d'après-guerre, Winowska a écrit de nombreux articles pour des revues polonaises. C'est pourquoi elle a parfois été critiquée par les milieux d'expatriés, qui se désolidarisaient des éditeurs du régime (et interdisaient parfois de les publier dans le pays communiste).

L'auteure analyse ensuite le travail que Winowska a réalisé pour la plus importante revue catholique polonaise, *Tygodnik Powszechny*. Une part importante de l'étude est consacrée à sa collaboration étroite et de longue date avec le nouveau primat de Pologne, le cardinal Stefan Wyszyński. L'auteure étudie les voyages de Winowska à Rome, où elle officiait comme secrétaire officieuse du primat. La reconstitution de ces événements a été rendue possible grâce aux journaux du primat et à la correspondance qu'il a entretenue avec Winowska. L'auteure décrit également la collaboration de l'écrivaine avec le cardinal Wojtyła. Les lettres retrouvées ont permis de retracer les contacts entre elle et le pape Jean-Paul II. La thèse contient également des informations sur les documents rassemblés par la SB (Służba Bezpieczeństwa, autrement dit la Service de sécurité du ministère de l'Intérieur). Maria Winowska restait sous la surveillance de cette institution, farouchement opposée à l'Église catholique en Pologne. La chercheuse a découvert des archives rédigées par des fonctionnaires qui espionnaient l'écrivaine. L'auteure retrace la vie de l'écrivaine jusqu'à sa mort en 1993 et ses obsèques, qui ont eu lieu à Paris.

La seconde partie, constitué par le troisième chapitre du livre, est consacré à l'œuvre littéraire de Winowska. L'auteure décrit les différentes étapes de son parcours littéraire. Premièrement, elle s'intéresse à son travail de journaliste et de traductrice. Après la Seconde Guerre mondiale, Maria Winowska a écrit plus

de quarante livres. Son écriture puise son inspiration dans ses convictions profondes, tant religieuses que sociales. Secondement, l'auteure se concentre principalement sur le genre qu'elle nomme « biographie hagiographique ». L'œuvre de l'écrivaine est ainsi replacée dans le contexte polonais et européen du XXe siècle.

Mots-clés: Maria Winowska, émigration, Stefan Wyszyński, primat, France, biographie, hagiographie, Vatican, Paris, communisme, papauté, saints, Maksymilian Kolbe, Ukraine, Skala, Lwów, Laski, littérature, études littéraires, dissidents

Maria Winowska przez wielu nazywana była „szarą eminencją” ze względu na swoje liczne znajomości z hierarchami kościelnymi w Polsce i na Zachodzie, łatwe kontakty z kardynałami i kolejnymi papieżami oraz poufną wieloletnią współpracę z prymasem Stefanem Wyszyńskim i Karolem Wojtyłą. Może zaskakiwać również ilość jej kontaktów z dysydentami państw komunistycznych i współpraca z Janem Nowakiem-Jeziorańskim w czasach funkcjonowania Radia Wolna Europa. Książka ukazuje kobietę, która odegrała niezwykle ważną rolę w historii polskiego Kościoła, a wciąż przyzwyczajeni jesteśmy do eksponowania roli mężczyzn na tym polu. Ponadto Winowska, pozostając osobą świecką, musiała zmagać się ze stereotypami związanymi z podziałem ról w Kościele.

fragment *Wstępu*

Anna Kołodziejska dotarła do archiwaliów przechowywanych w Polsce, na Ukrainie, we Włoszech oraz Francji. Wydobyła szereg nieznanych dotąd faktów i dokumentów uzupełniających wiedzę na temat aktywności polskiej inteligencji i emigracji w XX wieku. Zaletą monografii z pewnością jest przedstawienie mało znanej, a wybitnej kobiety aktywnej, niezwykle twórczej. Maria Winowska była poliglotką, czytała w kilkunastu językach, pisała artykuły, reportaże, książki biograficzne i hagiograficzne po polsku i francusku. Anna Kołodziejska zdołała przedstawić szeroką wiedzę i kompetencje pisarki, udowadniając, że jej książki niemal zawsze były pionierskie. Wystarczy wspomnieć, że za jedną z nich, biografię *Le Fou De Notre-Dame. Le Père Maximilien Kolbe*, w 1950 roku otrzymała nagrodę Akademii Francuskiej.

fragment recenzji prof. dr hab. Mirosławy Ołdakowskiej-Kufel

Dr Anna Kołodziejska – literaturoznawca, dziennikarka, pedagog i wychowawca, doktor nauk humanistycznych, podróżniczka. Wieloletni współpracownik redakcji prasowych, radiowych i telewizyjnych m.in. Polskiego Radia Programu III i Redakcji Dokumentu Telewizji Polskiej. Autorka książek *Rok ucieczki z teatru*, *Rodzina i świat cały* oraz *Karol Wojtyła – dramaturg*. Prezes Stowarzyszenia Polska-Polinezja. Pasjonatka teatru.

Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego

Instytut

Biblioteka
Polska
w Paryżu

WYDAWNICTWO
KSIĘGARNIA
AKADEMICKA

<https://akademicka.pl>

